

توندوتیژییا زمانى لدهف قوتابییّن قوناغا ئامادهیی ل باژیری زاخۆ

عهبدولسهلام نهجهمدین عهبدوللا¹ و هدی اسماعیل صالح^{2*}

¹ پشکا زمانى كوردی، فاكولتیا زانستین مروّقایه تی، زانكۆیا زاخۆ هەریمّا كوردستانى – عێراق.

² پشکا زمانى كوردی، فاكولتیا زانستین مروّقایه تی، زانكۆیا زاخۆ هەریمّا كوردستانى – عێراق (huda.ismail@uoz.edu.krd)

وهرگرتن: 2017/01 پهسه ندرکن: 2017/02 بهلافکرن: 2017/03 <https://doi.org/10.26436/2017.5.1.141>

پوخته:

توندوتیژییا زمانى ل قوتابخانى ههژمارهكا پهیف و دهبرپینن نهشرینن، كو ژلايى قوتابیان بخوڤه یان دناڤهرا ماموستا و قوتابیاندا دهینهگوتن و گهلهك جارن پهفتاریین نهچاڤه ریکری ژى پهیدا دبن. ئەف قهكولینه ههولدهت ئاستی توندوتیژییا زمانى د ناڤ قوتابییّن قوناغا ئامادهیی ل باژیری زاخۆ بزانیته، بو فی مههمی قهكولین ژ (2) گریمانان پیکدهیت. گریمانا ئیکى: (دیاردنا توندوتیژییا زمانىدا ههیه و د ئاخفتنا قوتابییّن قوتابخانیین باژیری زاخۆدا دهینه دیتن). گریمانا دووی: (دیاردنا توندوتیژییا زمانى په یوه ندى ب نقشى قوتابیغه ههیه. بو کومکرنا داتایین قهكولینی پشتبهستن ب بهلافکرنا پرسیارنامی لسهر قوتابیان و کومکرن و شروڤه کرنا وان بریکا بهرنامی (SPSS) هاته کرن. ژمارا سه میلین قهكولینی ژ (253) قوتابییّن کچ و کور پیکهاتبوون. ئالافین ئاماریین هاتینه بکارهینان 1/ شروڤه کرنا جودیا ئیک لا (One-way ANOVA) 2/ تاقیکرنا تائی (t-test) 3/ پیڤه ری لیکارتی. پشتی داتایین پراکتیکی ژ پرسیارنامی بریکا بهرنامی (SPSS) ی ب شیوه کی ئاماری هاتینه شروڤه کرنا، گریمانا ئیکى و ته وهره ک ژ گریمانا دووی دهینه پهسه ندرکن، که واته بگوری نقشى کارتیکرنا که ئه رینی لسهر نهجامان هه بوو.

په یقین سه ره کی: توندوتیژییا قوتابخانى، توندوتیژییا زمانى، قهسه، برینا ئاخفتنى.

1. پیڤه کی

1.1. ناڤونیشانی قهكولینی:

ئەف قهكولینه لژیئر ناڤونیشانی (توندوتیژییا زمانى لدهف قوتابییّن قوناغا ئامادهیی ل باژیری زاخۆ) هاتیه نهجامدان. قهكولین پیکولی دکهت ریزه و شیوی بکارهینانا توندوتیژییا زمانى لدهف قوتابییّن قوناغا ئامادهیی ل باژیری زاخۆ بزانیته و نیشاندته.

2.1. ئارمانجا قهكولینی و نهگه رین ههلبژارتنا بابته:

ئارمانج ژ فی قهكولینی دیارکرنا ریزا توندوتیژییا زمانیه دناڤ قوتابخانیین باژیری زاخۆدا و بتاییهت قوناغا ئامادهیی. ئەف قهكولینه ههولدهنه که بو کیمکرنا توندوتیژییا زمانى دناڤ قوتابخانییدا، ژبه رکو ئەف دیارده سال بو سالی د زیده بوونیدا، ههروه سا کیمیا قهكولینیین مهیدانی لدور بیافی توندوتیژییا زمانى د ناڤ قوتابخانییدا، ژبه ر نه فان نهگه ران ئەف بابته هاتیه ههلبژارتن.

3.1. گرنگیا قهكولینی:

قوتابخانه جهه کی په وشتی، مهعریفی یی گرنگه دناڤ هه ر جفاکه کیدا، ههروه سا ب ده زگه هه کی گرنگ و ب مالا دووی یا قوتابی دهینه

هژمارتن، هه بوونا توندوتیژییا زمانى دناڤ قوتابخانییدا کارتیکرنا که نه رینی دکه ته سه ر قوتابیان، هه تاکو قوتابخانه ببیته جهه کی ته نا و ئارمانجا په روه رده و فی رکرنی ب ته وای بجهبهیت پیڤه ئەف دیارده دناڤ قوتابخانییدا بهیته کیمکرن. ئەف قهكولینه یا گرنگه بو نه وان که سین بهرپرس ژ قوتابخانه و قوتابیان داکو بزانتن توندوتیژییا ل قوتابخانان ل چ ئاسته و لدویڤدا سنوره که بو بهیته دانان و پیکین چاره سه ری بو بهینه دیتن، ههروه سا بو هوشیارکرنا قوتابیان لدور خو دورئخستن ژ هه می شیوی توندوتیژییا، چونکی ژبه ر نه وان مهترسی و زیانین دگه هینیه تاک و جفاکان.

4.1. ریبازا قهكولینی:

قهكولین لدویڤ ریبازا وه سفی (شروڤه کاری) هاتیه نهجامدان.

5.1. سنووری قهكولینی:

قهكوله ران بو نهجامدان قهكولینا خو:

- حهفت کومهل و سه میلی قهكولینی ژ (253) قوتابییّن کچ و کورین پولا ده می ئامادهیی پیکدهاتن، ئەف حهفت قوتابخانه ب شیوه یه کی هه ره می ل سه نته ری باژیری زاخۆ ژبو کاری پراکتیکی هاتبوونه ههلبژارتن.

* قهكوله را بهرپرس

ماددی ب کهسه کی دی بدهت و هو کاره ب توندوتیژی دهیته هژمارتن⁽²⁾.

2.2.2. تیگه هی یاسایی توندوتیژی: تیگه هی توندوتیژی د یاسایدا جودا ژ بیاقین دی دهیته ته ماشه کرن، (توندوتیژی ژ ئالی یاسایقه تاوانه و هیژ تیدا دهیته بکارهینان، و هو هیزه ژی بو دهستدریژ کرن لسه کهسایه تیا مروڅی یان شهره فی دهیته بکارهینان⁽³⁾، هه روه سا بوچوونه کا دی سه بارهت تیگه هی یاسایی توندوتیژی دبیت: بکارهینانا هیژیه ب شیوه په کی نه دروست (ریښینه دا)، و هو هیژ هیزه کا ماددیه بو ئیشاندنا له شی و که ره ستان بکاردهیت و نارامی تیگدهت⁽⁴⁾. که واته تیگه هی یاسایی توندوتیژی و هو چندی دگه هینیت، کو بکارهینانا هیژ ب شیوه په کی نه یاسایی ل بهرام بهر کهسه کی یان چندی کهسه کان د بابه تین وه کی شهره ف و ئیشاندنا مروڅان بی نه گهر... هند دا، د یاسایدا ب تاوان دهیته هژمارتن.

3.2.2. تیگه هی دهررونیی توندوتیژی: تیگه هشتنا توندوتیژی ژلای دهررونیاسانغه جودایه ژ زانایین بیاقین وه کی جفاکناسی و ماموستایین ئاینی و سیاسه تمه دار... هندغه. (زانایین شپوڅه کاریا دهررونی لسه و هو چندی د ریکه فتنه، کو توندوتیژی ب دوو شیوه یان لگه ل مروڅی په یدا دبیت و وهراری دکته هه تا دبیته ئاریشه په کا ویرانکه ر. شپوڅی ئیکی، توندوتیژیا په مه کیه، کو مروڅ ب و هو په مه کیه خو ژ بو بهرگری و پارازتنا خو، و هو شپوڅی توندوتیژی بکاردهینیت. شپوڅی دووی، و هو یا مروڅ ژ دهررویه ر و سیسته می په روه رده یی خیزانی و جفاکی فیردبیت و دبیته پشکه ک ژ پیکهاته یا کهسایه تیا مروڅی⁽⁵⁾. زانایین دهررونی ب و هو شپوڅی باس ل توندوتیژی دکهن: (و هو هه لسوکه و ته په که به توندی و ناخوڅی و رق دهناسریته وه و گه شه به پالنه ره دوزمنکاریه کان ددهات، و هو مش به شپوڅه په کی راسته وخو وک لیدان و کوشتنی تاکه کان)⁽⁶⁾. که واته تیگه هی دهررونیی توندوتیژی گریدایه ب هه ر هوکاره کی کو کاریه ری دکته ته سر دهررونی مروڅی و دهررونی مروڅی دهیته بریندارکرن، و هو چا ژ بهر کریار و سه رده ریا نه خوڅ، ئاخفتننن په ق، کوژتنا مروڅان... هند یان هه ر و گه ره کی دی بیت، دبیتنه کا دی سه بارهت تیگه هی توندوتیژی، دبیت: په فتار و په وشته کی ب مه به سته ب مه رما ئارمانجه کی دهیته ئاراسته کرن، و هو زاره کی یان نه زاره کی بیت، مروڅ رویرویه که سین دی دبیت چ ب شپوڅه په کی بهرجه سته یی یان دهررونی بیت، و هو چندی ژی بنیاته کی په مه کیه هه ی ئانکو وه کی کرداره کا به رده واما بو ماوه ییه و د ناخوڅیا مروڅیدا هه یه⁽⁷⁾.

1.3.2. قهسه (گوتنن کریت): قهسه ب دیارده په کا نه په سه ند د جفاکیدا دهیته هژمارتن، بیژیه که ئاخفتنکه بهرام بهر گوهداری و نه جامدهت، ئاخفتنکه ر ده می د په وشه کا نه ئاساییدا بیت، قهسان

• وهرزی دووی یی سالا خواندنا (2015 - 2016) ی هاتبوو هه لیژارتن .

2.1. گریماینن فه کولینی:

ئیک: دیاردا توندوتیژی د زمانیدا هه یه و د ئاخفتنا قوتابیین قوتابخاننن باژیری زاڅو دا دهیته دیتن.

دوو: دیاردا توندوتیژیا زمانی په یوه ندی ب نفسی قوتابیفه هه یه . ل دوماهی گرنکترین نه جامینن فه کولینی و راسپارده د چندی خالاندا هاتینه دیارکرن و لیستا ژنده ران و کورتیا فه کولینی ب زمانی عه ربی و ئینگلیزی هاتینه نفیسین.

2. پشکا ئیکی: چارچوڅی تیوریی فه کولینی

قوتابخانه ژینگه هه کا گرنکه، ژلای پو ل و کارتیکرنا خوڅه لسه ر زاړوکان د جفاکیدا. هه بوونا توندوتیژیا زمانی د ناڅ قوتابخانیدا کاریگه ریه کا نه ریښی لسه و هو پو ل و کارتیکرنا قوتابخانه دگریت دکته. توندوتیژیا زمانی هه می وان دهربرینن نه جوان چ هه په شه، شکاندن، نفریکرن... هند بیت، کو ببیته نه گه ری دلمانی و تورپه بوونی... بخوڅه دگریت. توندوتیژیا زمانی ل قوتابخاننن ب کاره کی نه شرین و نه دروست دهیته هژمارتن، چونکی قوتابخانه جهی ئافاکرنا تاکی هه ر جفاکه کیه ژلای کهسایه تی و په روه رده په کا باش و زیده باری وهرگرتن و فیروونا خواندنن و گه هشتن ب پله و باوه رنامین بلند و خزمه تکرنا گه ل و وه لاتی خو.

1.2. زارافی توندوتیژی

و هو زارافه د زمانی ئینگلیزیدا دبیتنن (violence)، د زمانی عه ره بیدا دبیتنن (عنف) و ل بهرام بهر د زمانی کوردیدا (توندوتیژی) دهیته بکارهینان. په یفا (violence) د بنه رده تا ژ په یفا لاتینی (violencia) هاتیه وهرگرتن، کو واتایا (هه لگرتنا هیژ ب شپوڅه په کی نه ئاسایی بو ئیشاندن و زیانگه هاندنن ب که سین دی) دگه هینیت⁽¹⁾. که واته توندوتیژی هیزه کا دپندانه په کهسه ل بهرام بهری کهسه کی یان جفاکه کی بکاردهینیت و دگه هینته پله په کی، کو ببیته نه گه ری په یدا بوونا ترسی لده ق مروڅان، و هو هیژ ب دژواری دهیته بکارهینان ب مه رما بنده سترکنا که سان و ترساندن و پاکیشانا وانه بو ژیر ده سته لاتنداریا خو... هند.

2.2. تیگه هی توندوتیژی:

1.2.2. تیگه هی زمانفانیی توندوتیژی: توندوتیژی د زمانی کوردیدا ژ (توند - و تیز - ی) یی هاتیه، ب واتایا کریاره کا توند و ویر ژ نه رمونیایی دهیت. هه می په فتاره کا، کو واتایا هه په شه، کیمکرن، شکاندن... هند بخوڅه دگریت. هه ر گوتنه ک یان کاره ک دژی نه رمونیایی بیت، و هو کاره ب ووزه و هیزه کا ماددی، زیانه کا

دیارده په کا په سهند نینه وگوه دار پی دئیشیت و توره دبیت⁽¹³⁾. گلهک جارن دهمی کهسهک دبیته نه گهر، کو تشتهک وهکی دلئ مروڅی چینه دبیت، مروڅ توره دبیت و دهستین خو بلند دکته و ب کارئ نفرینکرنئ رادبیت، لدهمی نفرینکرنئ دبیت نه و کهس یئ ناماده دبیت یان یئ ناماده نه دبیت.

بؤ نمونه:

• خودئ ته نه هیلیت.

• یا خودئ فرئ ل ئاقئ نه دته.

6.3.2. دهنګ بلنډکرن: مه بهست ژ بلنډکرن دهنګی نه وه، دهمی کهسهک ب شیوه په کی نه ئاسایی د دهمی ئاخفتنئدا، دهنګی خو بسه ر به رامبه ری خوډا بلنډبکته⁽¹⁴⁾. دهنګ بلنډکرنئ په یوه ندی ب ته من و پله وپایه یا جفاکی و نقش و دم و جوړئ ئاخفتنئفه هه په. دهنګ بلنډکرن ب شیوه په کی نه ئاسایی ژلایئ ئاخفتنئکریفه بؤ مه رما ترساندن و خو سه پاندنئ بسه ر کهسئ به رامبه ر دا دبیت. بلنډکرن دهنګی ل کهسهکی ب شیوه په ک ژ شیوین توندوتیژیا زمانی دهیته هژمارتن.

4.2. هندهک بؤچوون سه بارهت دابه شکرنا توندوتیژئی و چه وانیا دانانا جهئ توندوتیژیا زمانی دناڅدا:

به رده و امیونا توندوتیژئی ب درژا هییا دیروکی بوو نه گهر، کو فه کولر هه ول بدن بزائن نه و چ جوړین توندوتیژیینه د جفاکین مروڅایه تیډا هه یین. بتنی لدهستپیکئ فه کولر ان لیدان و کوژتن و بریندارکرن، ئانکو توندوتیژیا له شی ب شیوه په کی گشتی ب توندوتیژئی د هه ژمارتن. توندوتیژئی ل ئه وی دهمی نه و هیزه بوو نه و ل دژئ له شی مروڅان دهاته بکاره یان، واته بتنی جوړه کی توندوتیژئی باسکریوون، نه و ژئ توندوتیژیا له شی بوو. (نیوتن گارفر - Newton Carver، فه یله سوفه که و ئیک ژوان که سانه، کو باسکرنا توندوتیژئی نه هیلا په د ئه وی چارچوڅی به رته نگدا و به ره څ پیشغه بری، نافبری توندوتیژئی ب شیوه په کی گشتی بوو سه ر دوو جوړان دابه شکر بوو، نه و ژئ: توندوتیژیا دیار و توندوتیژیا نه دیاره. ئیک: توندوتیژیا دیار، نه څ جوړئ توندوتیژئی ژلایئ کهسه کیفه بوو سه ر کهسه کی دی دهیته نه نجامدان، وهکی ژبستاندا ب زوری، دزیکرن، کوژتن... هتد دوو: توندوتیژیا نه دیاره، نه و جوړئ توندوتیژیی، کو چ نه نجامان لسه ر کهسئ به رامبه ر دیار ناکته، وهک شکاندن، کیمکرن، هه ره شه... هتد، نه څ جوړین توندوتیژئی ژئ که سوکی یان جفاکینه⁽¹⁶⁾.

(مراد موهوب) لدویف نه وان واتایین بوو توندوتیژئی د فره هه نگا فره نسیا بناڅئ (لوبوتی روبیر) دا هاتین، توندوتیژئی بوو سه ر دوو ئاستان دابه شدکته، نه و ژئ ئاستئ کریاری و ئاستئ هه سته⁽¹⁷⁾. مه بهست ژ ئاستئ دووی توندوتیژیا زمانیه، کو هه سته مروڅی (ناڅوڅیا مروڅی) پی دهیته ئیشاندن. نه م دشپین بیژین توندوتیژئی

دبیت، ئاخفتنکر نه څی چهندي بوو مه بهستا ده ر ئیخستنا که ربوکینا خو، هه ره سا بوو شکاندن و ئیشاندنا کهسئ به رامبه ر نه نجامدهت⁽⁸⁾. قه سه د هه می جفاکین مروڅیدا هه نه. هندهک کهس یین هه یین، ئاخفتنا نه وان یا پره ژ گوتنئ کریت به رده وام قه سان دبیزن و هنده کین دی بتنی دهمی توره بدن قه سان دبیزن.

نه و ده ربیزن زما نیین بوو قه سان بکاردهین دچنه د چارچوڅی وان پستین، کو بوو مه بهستا هه ست ده ربیزن ب شیوازی نه ریڼی بکاردهیت، تاکین جفاکی د دهمه کی دیاریکریا په نایی بوو بدن، بتایه تی دهمی هه ستین ئاخفتنکری بهینه وروژاندن، هه ست وروژاندن ژئ دوو لایه نه نه ریڼی و نه ریڼی نه گهر ب لایه نی نه ریڼی بوو کارفه دانین خراب لسه ر کهسئ به رامبه ر دروستکته تن و د نه نجامدا هه لچوون و قه سین کریت ژئ په یادین⁽⁹⁾.

2.3.2. برینا ئاخفتنی: برینا ئاخفتنی دیارده په کا نه په سنده، په یوه ندی ب ده سته لات و پله یا جفاکی و ته من و نقش... هتد ئاخفتنکریفه هه په. (زیمه رمان و ویست - zimmerman and C. west) ب نه څی په نگی پیناسا برینا ئاخفتنی دکن: ((دروستکرنا ئاسته نگان د ئاخفتنا ئاخفتنکریا و به ری ب دوماهی هیانا داوی ده ربینا مایی ژ زنجیرا ئاخفتنا وی، نه څ داوی ده ربینه ژئ هه ر نه و سنوړئ دناڅه را پستانه⁽¹⁰⁾) ب ده ربینه کا دی دشپین بیژین به ری ئاخفتنکر پستا خو ب دوماهی بهینیت، گوهدار ئاخفتنا وی دبیرت. 3.3.2. هه ره شه کون: هه ره شه ژئ توندوتیژیه که د ناڅه را مروڅاندا دروست دبیت. د ناڅ جفاکیا ب کاره کی نه شرین دهیته ته ماشه کون، لدهمی هه ره شه کونئدا ئاوازا ده ربیزنئ بلند دبیت و نه ندامین له شی ژئ لگه ل دهینه بکاره یان⁽¹¹⁾.

بؤ نمونه:

• نه ز بهیم دی ته ره شوشین که م.

• دی نه زمانی ته بریم.

4.3.2. بکاره یان ناڅین گیانه وهران: گلهک جارن د جفاکیا مروڅ دهمی توره بدن ناڅین گیانه وهران بوو ئیکودو بکاردهین یان ب ناڅین گیانه وهران گازی ئیکودو دکن (مه بهست ژئ)، دهمی ئاخفتنکر ناڅی گیانه وهره کی وهکی وه سفه کی دده ته پال ناڅی کهسه کی⁽¹²⁾.

بؤ نمونه:

• نه و مروڅه کی که ره.

• گولک کا وهره.

نه و کهسئ نه څ ئاخفتنه بوو دهیته ئاراسته کون، بیگومان دی پی هیته ئیشاندن. بکاره یان نه څان جوړه ناڅان لپال ناڅی مروڅان بوو مه رما چه زبینه کون و بیژیکرنا نه وی کهسیه.

5.3.2. نفرینکرن: نه و لافه یین خرابین، نه وین ئاخفتنکر ل کهسه کی یان زیده تر دکته. نفرینکرن د ناڅ جفاکی کوریدیا

وهردگریټ، ئیک ژوان پهفتاران ژی پهفتارین توندوتیژن، ل شوینا هندی، کو قوتابخانه ببیته نهگه ری پهیدابوونا نهوی پهفتارا ناڅبری بلا ببیته جهه کی پارازتی بو پارازتنا قوتابیان ژ نهوی پهفتاری، گه له کاران پهفتارین توندوتیژ ژ ماموستایان ب هوشیاری یان بی هوشیاری پهیدابن، به لی نه م نهوی چندی ژبیرنه کهین، کو قوتابخانه بتنی بهرپرس نینه ژ ناشکه راکرنا نهینیان وه کی نهوی دیارکرنا پهفتاران، به لکو پولی خو هه په هه تاکو مترسی و کاریگه ریا نهوی نه هیلیت و دوویچوون و خواندن بو بهیته کرن و یا پیدفی لسهر نهوه ژینگه و که شه کی گونجای بو دیارکرنا دیاردا توندوتیژی پهیدابکت، پاشی بو نه هیلانا نهوی دیاردی کاریکت (20).

حاله تین دستدریژیا قوتابی لسهر ماموستایان ل نه فی دوماهی ژیده بوینه، هنده ک قوتابی شیوی توندوتیژی زمانی و له شی لگه ماموستایان بکاردهین. نارمانجا ماموستای ژ بکارهینانا توندوتیژی لگه له نهوی توندوتیژی قوتابیه ک لگه قوتابیه کی دی بکاردهینت ئیکناگرن، ماموستا لسهر نهوی بنه مای دبین، کو توندوتیژی شیوازه که یان که رهسته که دقیت هه بیت بو دروستکرنا پهفتارین قوتابیان و پهروه رده کرنا نهوان، به لی قوتابی ده می توندوتیژی لگه ل ئیکردوو بکاردهین بو هنده ک نارمانجین که سوکینه، کو جیاوازن ژ نارمانجین ماموستای و قوتابخانی (21).

7.2. توندوتیژی قوتابی:

نه فی توندوتیژی گریدای نه رازیبوون و سه رهلدان و تیکدانین قوتابیان، قوتابی بریکا نهوان سه رهلدان، تیکدان، خویشاندانان... هند دشین وان کاودانین پهروه رده یی و جفاکی و سیاسی د وه لاتی خودا یان د قوتابخانین خودا بریکا نهوان تیکدان و خویشاندانان په تبکه ن و ژناڅپه ن (22). پیناسه یه کا دی دهر باره ی توندوتیژی قوتابی، دبیت: کومه کا کردارین زیان به خشین دهر وونی، له شی یان ماددینه، کو قوتابی ل قوتابخانی نه جامدده ت و دبیت نه گه ری گه هاندنا زیانین جوړاو جوړ (23).

قوتابی توندوتیژ زاروکه کی ترسنوکه و هه سترن ب ته ناهیی ژ دستدایه، پرانیا جاران نهو زاروکه د که شه کی خیزانی ره شیدنا دژیت و د دهر وونی خودا بی دروست نینه. به لی ماموستای توندوتیژ مروڅه که ژ نه جیگریا باری دهر وونی خو دنالیت، نه فی ژی چه ندین نه گه ری جیاوازه نه، دبیت نهو نه گه ر که سوکی، خیزانی، بوماوه یی، ناریشین کاری یان کاودانین جفاکی تیدا دژیت کو پیدفی ب چاره سه ریته (24).

8.2. نه گه ری توندوتیژی قوتابخانی:

گه له نه گه ر هه نه، کو پول د به لاقبوونا توندوتیژی د قوتابخانیدا هه نه، ژوان ژی:

1.8.2. نه گه ری تابه ت ب قوتابیه: کیمیا دهر نه جامین زانستی، ناریشین خیزانی (هه ژاری، بیبه شکر، ژیکه بوونا خیزانی،

بو سه ر دوو جوړان دابه شبکه یی، توندوتیژی دیار وه کی توندوتیژی (له شی، جفاکی... هتد)، کو هنده ک نیشانین دیار لدویف خوړا دهیلت و توندوتیژی نه دیار ژی (توندوتیژی زمانی) په کو دهر وونی مروڅی پی دهیته تیکدان.

5.2. نه جام و شینوارین ژ توندوتیژی پهیدابن:

بیگومان بکارهینانا توندوتیژی ل به رامبه ر هه ر تاکه کی جفاکی، هنده ک شینوارین خراب لسهر وی که سی دروستدکن و توشی زیان و نه خویشین دومکورت یان دومدیژ دبیتن. هنده ک ژ شینوارین توندوتیژی نه وین لسهر زاروکی دروستدکن، نه قین لخواړینه:

- گریبوونا وهرارا له شیا زاروکی.
- گریبوونا درکندن و تیکه هشتنا زمانی لده ژ زاروکی.
- دژایه تیکرنا به رامبه ری خو و پهیدابوونا هه ولا تولفه کرنی لده ژ زاروکی.
- خرابکرنا که لویه لین گشتی وه کی که لویه لین قوتابخانی، باخچین گشتی ... هتد.
- دابرینا وی ژ مروڅان و چه زدکته هه ری بتنی بیت .
- کیمبوونا باوه ری بوڅو.
- دوودی و بیه ییوون و ناریشین خوارنی و ترس و تیکچوونا خوارنی لده ژ پهیدابن.

• برینداریوون و شکه ستنا نه ندامین له شی.

• په نکه توندوتیژی دژوار گه له کاران ببیته نه گه ری ژناڅچوون (مرن) مروڅی (18).

6.2. توندوتیژی قوتابخانی:

قوتابخانه نهو ژینگه ها دهره ک یا ئیکتیه، کو تاک ژ ژینگه ها خو یا خیزانی به ره نهوی ژینگه هی دهیته فه گوه ازتن. قوتابخانه ب ژینگه ها جفاکی دووی پستی خیزانی د گرنگییدا دهیته هژمارتن، ژبه رکو وهرارا زاروکی یا دهر وونی و جفاکی تیدا پیدگه هیت و زاروکی بو پاشه روژی به ره شه کته. قوتابخانه مینا خیزانی بو زاروکی یا گرنه لای کارتیکرنا نهوی لسهر زاروکی و چافدیریا وی، ئافاکرنا که سایه تی، وهرارا شیان و ناره زوویین تاکی، به لی قوتابخانه ژینگه هه کا به رفه هتر و ئالوزتره ژ خیزانی، زاروکه دناڅا گه له زاروکی ژ ژینگه هین جفاکی جیاوازه ژباین دبیت و وان هنده هه فکی و نارمانجین دیارگری هه نه، ژبه رندی پولی قوتابخانی گریدای، هه ره سا تمامه ری پولی خیزانیه د پهروه رده کرن و ناراسته کرن و چافدیری و پارازتنا زاروکاندا ژ سه رداچوونی (19).

پینچ ده زگه هین سه ره کی هه نه کو کاری شارستانیه تی دناڅ هه وه لاته کیدا بوڅه دگرن، نهو ژی (مال، قوتابخانه، ده ولت، دامه زراوین ئاینی و ده زگه هین کاری) نه، ده می زاروکه تیکه لی ژینگه ها قوتابخانی دبیت گه له کاران د موی پروسا فیریوونیدا

4.8.2. ښه گهرین گړدای ب کوما هه څالانځه: کوما هه څالان په یوه نډیه کا کوما ژ هه څنډیزیکه، کو ب ریځا نارمانج و چه ز و ناستی جفاکی و نابوری ب په یوه نډیه کا راسته وخو و چه زڅیکر نه کا پیکگوهور پیکفه دهینه گړدایان.

کوما هه څالان ژ که سین ئیکې دهینه هژمارتن، کو کاریگه ریه کا راسته وخو لسره که سایه تیا تاکی پشتی خیزان و قوتابخانی دکن، ټو تشتی کو ټو ټو په یوه نډیه کې بهیژدکته ټو وه که څی و گونجانه ټو دناڅه را تاکن ټو ټو کومیدا ژ ته من، نارمانج، ناستی نابوری، ناستی جفاکی... هند هه ین⁽²⁹⁾.

5.8.2. ښه گهرین تاییه ب خیزانځه: گرنګترین فاکته، کو دبته ټو گهر ټو په یو ابونا توندوتیژی د قوتابخانیدا ټو و هارا نه دروست یا زاړوکی دهیته زفراندن، نه بوونا شیان و شاره زایین دایک و بابان یین جفاکی د سهره ده ریکرنا وان لگه ل زاړوکی وان و نه زانینا دایک و بابان ب تاییه تمه ندیڼ قوناغا ژبی زاړوکی، په روه رده کرنا نه دروست ب سزادانی و ناخفتنن نه خوښ و توند، هه سترن ب نه جیگری و نه نارامیا د خیزانیدا دهر ټو نجامی شه رده څه و گه فین به رده وام ژلای دایک یان بابیغه، بیبه شکرنا زاړوکی ژ دیتن و خودانکرنا دایک یان بابی، هه روه سا ده می دایک و باب خو گه له ک ب دا بونه ریتین خیزانځه گړدده ن ټو ټو ریځی مافی زاړوکی خو بنیدیکه... هند ټو ټو گهره و چه ندین ټو گهرین دی توندوتیژی د دهر وونی هه می تاکن خیزانیدا په بیداکته⁽³⁰⁾. گه له که څه کولینان دوپا تکریه، کو خیزانه د دهر وونی زاړوکی خوادا چه زڅیکر و پیزگرتن و باوه ری بخو بوونی دچینیت، به لی ټو ټو خیزانا لایه نین نیگه تیف وه کی نه څیان و که ربوکین و نه باوه ری بخو بوونی لده څه زاړوکی خو دروست بکته، ټو خیزان دی هنده ک زاړوکی سهر دا چووی و ناژاوه گیز به ره مهینیت ژ لایه نی جفاکی و هه لچونیه، ټو ټو زاړوکی پیدای دلو فانی و چه زکر و جیگریا دهر وونی و میڅکی و له شیه، ټو زاړوکی هه ست ب نارامیا دهر وونی ناکه تن بتنی ټو گهر ټو نه بت، کو هه ست بکته یی خوشتقیه لده څه خیزانا خو و پیز لی دهیته گرتن و هیڅیڼ ټو وی هیدی هیدی دهینه بجهینان⁽³¹⁾.

6.8.2. ښه گهرین گړدای ب ده زگه هین راگه هاندنځه: ده زگه هین راگه هاندنی پشکداریی د گوهور پنا گه له ک لایه نین ژيانا مروڅیدا دکن. ده زگه هین راگه هاندنی بتاییه تی ته له فزیون ټوله کی گرنګ د به لافکرنا توندوتیژیدا دگیریت، کارتیکر نه کا نه ریڼی ژلای له ش و ره وشت و جفاکیغه دکه ته سهر زاړوکی و وان ټو ماوه یه کی دریز د نایه ینا چار دیواراندا زیندانکته. بتاییه ټو گهر دایک و باب نه شین ده مه کی دیارکری و هنده که نالین دیارکری ټو زاړوکی خو ده ستنیشانیکه، داکو وان ژ توندوتیژی و ره وشتی خراب پپارین⁽³²⁾.

شاشی د په روه رده کرندای، گرنګینه دان ب قوتابی، به رده وامیونا بیبه یڅیوونی ټو ماوه یه کی دریز، ته ماشه کرنا زنجیرین توندوتیژ، هه روه سا ټو گهری هه بوونا کیم نه نامی لده څه قوتابی یا له شی یان ته ندروستی بیت، هه روه سا فشارین دهره کی لسره قوتابی، وه کی: هه څالینیا هه څالین خراب و چه زا چاڅلیکرنا په فتارین سهر داچووی، ټو ټو هه می ټو گهره لسره قوتابی د قوتابخانیدا په نگه ده ن⁽²⁵⁾.

2.8.2. ښه گهرین تاییه ب ماموستایانځه: ټو ټو خاله د ټو ټو نموناندا دهیته دیتن، وه کی: بارگرانیا وانه گوتنی لسره ماموستای، نه گونجانا ریځ و شیوازین وانه گوتنی یین دهینه بکارهینان ژلای ماموستایغه، گرنګینه دان ب ناریشین قوتابیان ژلای ماموستایانځه، ره خنه گرتن ل قوتابیان ب شیوه یه کی به رده وام و دیارکرنا خالین لاوازین قوتابیان د پولیدا، سهره ده ریا ماموستای لگه ل قوتابیان ب توندی، توندوتیژه کا هه څه لده څه قوتابی دروست دکه تن و ماموستا نایته چاڅلیکه ره کی باش ټو قوتابیڼ خو... هند ټو ټو چه نده دبته ټو گهر ژینگه ها پولی یا ماندوکر و نه خوښ بیت ټو قوتابیان، هه روه سا ټو وان پالده ت ټو په فتاره کا نه دروست⁽²⁶⁾.

3.8.2. ښه گهرین تاییه ب قوتابخانځه: ټو ټو قوتابخانی ته مامکره ری ټو ټو خیزانیه، هه روه کی زانا (امام الغزالی) دبینیت، کو د کریارا پیگه هشتنا زاړوکاندا بتنی به رپرسیاره تی ناکه څیته سهر ملی خیزانی، به لکو ټو به رپرسیاره تیه ټو هنده ک جهین دی ژی دزفریت بتاییه تی ژی قوتابخانه یا به رپرسه ژ په روه رده کرنا زاړوکی و ناڅا کرنا که سایه تیا وی. زاړوکی ده می دچپته قوتابخانی دناڅ میڅکی ویدا هنده ک سهریو ریڼ جفاکی هه نه و دناڅ قوتابخانیدا دی هه څنیاسیڼی لگه ل هنده ک تا که که سان که تن په نگه ټو ټو بیبه ژیدهری خوشی یان بیبه ژیدهری ماندیوونی. که واته قوتابخانه گوره پانه کا هه څرکیا دیه ټو قوتابی کا تیدا سهره کفتن یان شکه ستنی دی هیڼ، لفری یان که سایه تیا ټو وی ب پیزگرتن و باوه ریڼ دی هیته زه نگیکرنا یان د ناڅو ټو خوادا دی خو گونه هبار و چه مسار بینیتن، قوتابخانه ټو ټو جهی گرنګ و گرانبه هایه کو دشتیت دیواره کی ل به رامبه ر سهر داچوونا گه نجاندا بگریت و قوتابی ب په فتاره کا دروست و هه څالینی و ده مه کی خوښ و ب مفا ل قوتابخانی بیورینیت⁽²⁷⁾.

ټو ټو گهره گړدای جهی قوتابخانی و ټو ټو اندازه یا قوتابخانی، قه باری ژوورا خواندن لگه ل هژمارا قوتابیان و نه بوونا ده ستشوویڼ پاڅو و ته ندروست و نه بوونا گوره پانان ټو ټو نه جامدانا چالاکیڼ وهر زشی و نه بوونا هو یین فیرکرنی یین نوی د پروسا خواندنیدا وه کی کومیپو ته ر و تاقیگه و نه بوونا ده سته لات و ریغه به ریه کا دروست د ریغه برنا قوتابخانیدا و ناسانکریا قوتابخانی د دانا بریاراندا ټو ټو وان قوتابیڼ دوژمنکریی ل قوتابخانی ټو ټو نه جامدده ن، گوهور پنا ریغه به ری یان ماموستای ژ ده مه کی ټو ټو ده مه کی دی... هند⁽²⁸⁾.

7.8.2. شیوین توندوتیژیا قوتابخانی:

- توندوتیژی ب گه له ک شیوان دهیته ئه نجامدان، ئه و توندوتیژی ل قوتابخانی دهیته بکارهینان چ ژلایی قوتابیان بخوڤه بیت یان ژلایی ماموستایانغه بیت شیوین جودا جودا ژئی هه نه، ژ ئه وان ژئی:
- دهسته لاتا ماموستایان و بکارهینانا سزایین له شی وهکی لیدان، کیشانا پرچی، پاره ستاندنا قوتابی لسه پیه کی، یاریپیکرن... هتد لگه ل قوتابیان د دهمی سهره ده ریکرنیدا.
- جیاوازا قوتابی لگه ل ماموستایان لدهمی ئاموژگاری و دانوستاندنیدا.
- ره فین ژ پینمایین قوتابخانی.
- وروژاندن (ئازاندن) و تیکدان د دهمی پروسا په روه ده و فیرکرنیدا.
- ده ستریزیکرن لسه ره که لویه لاین قوتابخانی.
- ئیشاندنا قوتابی یان لیدانا ماموستایان ژلایی قوتابیانغه.
- گوتنا قه سین کریت و گه فکرن ژلایی قوتابیانغه بو ماموستایان.
- ده ستریزیین سیکسی (33).

3. پشکا دوویی: چارچووی پراکتیکی قه کولینی

1.3. گریمانه و ئه نجامین قه کولینی:

د ئه قی به نیدا قه کوله ران گریمانین قه کولینی و ئه نجامین قه کولینی دئی نیشاندن.

پشتی قه کوله ران پرسیارنامه ب سهر (253) قوتابیین کوژ و کچ ل حه فت قوتابخانه یین ل تاخین جودا جودا یین باژیری زاخودا

خشته 3: ئه نجامین ته وهری ئیککی دهر باره ی توندوتیژیا زمانی لده ق قوتابیان

توهری ئیککی توندوتیژیا زمانی گریدای قوتابی	پیفه ر	نه خیر	هنده ک جاران	هنده ک به ئی	Mean ناغه ندی ژمیری	SD لاده ری پیفه ری	Result ئه نجام
1. ترانه پیکرن ل قوتابخانی دیارده کا ئاساییه.	دوباره بووی 253	123	107	22	1.599	0.64	نه خیر
	ریژا سه دی	48.8	42.5	8.7			
2. قوتابی وهکی ترانه پیکرن ناقان ددانن سهر ئیکودوو.	دوباره بووی 253	103	85	65	1.849	0.8	هنده ک جاران
	ریژا سه دی	40.7	33.6	25.7			
3. ل قوتابخانی ترانه ب م1ن ژئی هاتینه کرن.	دوباره بووی 253	72	83	92	2.081	0.81	هنده ک جاران
	ریژا سه دی	29.1	33.6	37.2			
4. دهمی قوتابیه ک ترانان ب قوتابیه کی دی دکه ت گه له ک نه خو شه.	دوباره بووی 253	17	17	215	2.795	0.54	به ئی
	ریژا سه دی	6.8	6.8	86.3			
5. قوتابی خه به ران دبیزنه ئیکودوو.	دوباره بووی 253	72	70	108	2.144	0.83	هنده ک جاران
	ریژا سه دی	28.8	28	43.2			
6. خه به ر و ئاخفتنین کریت نابنه ئه گهری دلمانی چونکی هه قالین ئیکن.	دوباره بووی 253	69	77	103	2.136	0.82	هنده ک جاران
	ریژا سه دی	27.7	30.9	41.4			
7. ئه ز بخو ژئی خه به ران دبیزم.	دوباره بووی 253	133	100	17	1.536	0.62	نه خیر
	ریژا سه دی	53.2	40	6.8			
	دوباره بووی 253	89	45	117	2.111	0.9	هنده ک جاران

به لافکرین، ل قوناغا دویدا قه کوله ران بو شوڤه کرنا پرسیارنامی بپیکا به رنامی (SPSS) پرسیارنامه دابه شکره سهر دوو ته وهران، ته وهری ئیککی: توندوتیژیا زمانی گریدای قوتابیان، ته وهری دوویی: توندوتیژیا زمانی گریدای ماموستای لگه ل قوتابیان. بو ژئی مه به سستی پشتبه ستن ب (پیفه ری لیکارتی یی سیانی) هاته کرن، ئه نجام ب شیوی لخوا ری د خشتی ژماره (1) و (2) دا دهرکه فتن.

(پیفه ری لیکارتی یی سیانی) پیفه ره که بو وان پرسیارنامین ژ سی هه لیزارتنان (بوچوونان) پیکدهیته، دهیته بکارهینان، بو نمونه وهکی (نه خیر، هنده ک جاران، به ئی) لگه ل هنده ک کیشان بو وان بوچوونان هه روه کی د خشته یدا دیار:

خشته 1: پیفه ری لیکارتی یی سیانی

هیمما (کیش)	بوچوون
1	نه خیر
2	هنده ک جاران
3	به ئی

ل دویدا ناغه ندی ژمیری دهیته هژمارتن و ئه نجام (بوچوون) دهیته دهریخستن .

خشته 2: ناغه ندی ژمیری

ناغه ندی ژمیری یی پیشبینیکری	بوچوون (ئه نجام)
ژ 1مه تا 1,66	نه خیر
ژ 1,67مه تا 2,33	هنده ک جاران
ژ 2,34مه تا 3	به ئی

			46.6	17.9	35.5	رېژا سەدى	8. ئەز پەيقتىن وەكى (كەر، گولك، بېگوه، نەزان، حەيوان، خۆلييسەر، پېچە مروقتە، نە چ زەلام،) ب خەبەر درانم.
			177	22	51	دوبارەبووى 253	9. ئەگەر كەسەك خەبەرئىن دايبابى (نامويسى) بېژىتە من، ئەز دى
بەئى	0.81	2.504	70.8	8.8	20.4	رېژا سەدى	وى قوتم.
			212	18	22	دوبارەبووى 253	10. پەيقتىن وەكى (بىئ ئەدەب، بىئ مەعرفەت، بېناميس، بېشەرەف، سەيئ پيس، حەيوان،... هتد) لدەق من پەيقتىن گەلەك كرىتن.
بەئى	0.62	2.743	83.8	7.1	8.7	رېژا سەدى	
			52	52	141	دوبارەبووى 253	11. دەمى قوتابى دەنگى خۆ ل ئىكودو بلند دكەن، لدەق قوتابيان تىشتەكى ئاساييە.
نەخىر	0.81	1.636	21.2	21.2	57.6	رېژا سەدى	
			181	47	23	دوبارەبووى 253	12. قوتابى د ئاخقتىندا نوبەتى لېر چاڭ ناگرن و ئاخقتنا ئىكودو دېن، ئەز ئەقى ب پەفتارەكا نەشرىن درانم.
بەئى	0.64	2.629	72.1	18.7	9.2	رېژا سەدى	
			140	84	24	دوبارەبووى 253	13. قوتابى زى دەمى ئىكودو دىكىتن لدويفدا داخوازا لېبوريىنى ژ ئىكودو دكەن.
بەئى	0.66	2.467	56.5	33.9	9.7	رېژا سەدى	
			43	113	95	دوبارەبووى 253	14. قوتابى گەفا قوتانى ل ئىكودو دكەن.
ھندەك جاران	0.71	1.792	17.1	45	37.8	رېژا سەدى	
			1544	920	1034	دوبارەبووى 253	دەرئەنجامى تەوهرى ئىكى
ھندەك جاران	0.25	2.144	44.1	26.3	29.55	رېژا سەدى	

خىشتە 4: ئەنجامىن تەوهرى دووى دەربارە توندوتىزيا زمانى گرىداى مامۇستاي لگەل قوتابيان

Result ئەنجام	S.D. لادەرى پېقھەرى	Mean ئاقھەندى ژمىرى	بەئى	ھندەك جاران	نەخىر	پېقھەر	تەوهرى دووى توندوتىزيا زمانى گرىداى مامۇستاي لگەل قوتابيان
نەخىر	0.65	1.452	22	70	160	دوبارەبووى 253	1. مامۇستا زى ل پۆل خەبەران دېژنە قوتابيان.
			8.7	27.8	63.5	رېژا سەدى	
ھندەك جاران	0.75	1.759	48	93	108	دوبارەبووى 253	2. ھندەك مامۇستا ل پۆل پەيقتىن گەلەك كرىت بكاردھين.
			19.3	37.3	42.69	رېژا سەدى	
نەخىر	0.69	1.463	29	57	162	دوبارەبووى 253	3. پېقھەر و ھارىكارى ئوى زى پەيقتىن گەلەك كرىت بكاردھين.
			11.7	23	65.3	رېژا سەدى	
ھندەك جاران	0.72	1.861	50	117	85	دوبارەبووى 253	4. مامۇستا ياريا ب قوتابيان دكەن.
			19.8	46.4	33.7	رېژا سەدى	
ھندەك جاران	0.75	2.128	89	103	57	دوبارەبووى 253	5. مامۇستا ل قوتابيان دھەيتىنن. (لى دىخوپن)
			35.7	41.4	22.9	رېژا سەدى	
بەئى	0.61	2.704	192	32	20	دوبارەبووى 253	6. دەمى مامۇستا دەنگى خۆ بلند دكەت، گەلەك نەخۆشە.
			78.7	13.1	8.2	رېژا سەدى	
ھندەك جاران	0.83	2.318	139	53	59	دوبارەبووى 253	7. مامۇستا ئاخقتنا قوتابيان دېن، و ناھيلن ئەو ئاخقتنا خۆ بدوئماھيك بىنن. ئەقە زى لدەق من ئىھانەيە.
			55.4	21.1	23.5	رېژا سەدى	
نەخىر	0.80	1.652	53	57	140	دوبارەبووى 253	8. دەنگ بلندكرنا پېقھەر و ھارىكارى وى بۆ من گەلەكا نەخۆشە و ئەز پى توپە دېم.
			21.2	22.8	56	رېژا سەدى	
ھندەك جاران	0.86	1.943	84	64	98	دوبارەبووى 253	9. دەنگ بلندكرنا ھندەك مامۇستايان زى بۆ من نەخۆشە و ئەز پى توپە دېم.
			34.1	26	39.8	رېژا سەدى	
ھندەك جاران	0.89	1.928	92	50	110	دوبارەبووى 253	10. دەمى مامۇستا ل قوتابيان دھەيتىنن يان زى ئەوان دىكىتنن لدويفدا داخوازا لېبوريىنى ژ وان دكەن.
			36.5	19.8	43.7	رېژا سەدى	
نەخىر	0.7	1.508	30	67	153	دوبارەبووى 253	11. مامۇستا گەفان ل قوتابيان دكەن.
			12	26.8	61.2	رېژا سەدى	
نەخىر	0.72	1.475	34	50	164	دوبارەبووى 253	12. ھندەك مامۇستا نغرىنان ل قوتابيان دكەن.

			13.7	20.2	66.1	پیژا سه دی
			22	42	185	دوباره بوی 253
نه خیر	0.63	1.345	8.8	16.9	74.3	پیژا سه دی
			884	855	1501	دوباره بوی 253
هنده ک	0.36	1.81	27.28	26.38	46.32	پیژا سه دی
جاران						دوره نه نجامی ته وهری دووی

13. پیغه بهر و هاریکاری نه وی ژنی نفرینان ل قوتابیان دکهن.

د نه نجامین خشتی (2) یدا دیار دبیت سه بارهت برگیڼ ته وهری دووی جیاوازی د برسقین قوتابیاندا هه نه، کو توندوتیژیا زمانی گریډای ماموستای لگه ل قوتابیان، به لی بلندترین پیژه ل برگا شه شی هاتیه تومارکرن، کو نافه ندی ژمیږی نه وی برگی (2.704) پیژه یا سه دی دکه فیهته (%78.8) و کیمترین پیژه یا برگا یا نه فی ته وهری، برگا سیژدیه، کو نافه ندی ژمیږی نه وی برگی (1.345) پیژه یا سه دی دکه فیهته (%8.8)، ب شیوه یه کی گشتی دوره نه نجامین نه فی ته وهری بوچوونا (هنده ک جارن) د نه فی ته وهریدا ب پلا نیکی دهیت، که واته دشین بیژین توندوتیژیا زمانی دنا قوتابیانین باژیری زاڅو د ب پیژا مامناوند هه یه.

بکارهینانا زمانی ب شیوازی توند لده ف هه می مروڅه کی دهیته دیتن، به لی د ناف قوتابیاناندا و پشتی داتا و نه نجامین ناماری ب ریژه یه کا مامناوند و ب بوچوونا (هنده ک جارن) ل قوتابیانین نافبری ل باژیری زاڅو دهرکه فتن .

2.2.3. گریمانا دووی: نافه روکا گریمانا دووی ناماژی دده ته هندی، کو دیاردا توندوتیژیا زمانی په یوه ندی ب نفشی قوتابیغه هه یه. مه به ست ژ دانانا نه فی گریمانی زانینا نه وی چه ندیه، نه ری دیاردا توندوتیژیا زمانی تا چ ناست په یوه ندی ب نفشی قوتابیغه هه یه؟

2.3. گریمانین فه کولینی:

1.2.3. گریمانا نیکی: نافه روکا گریمانا نیکی ناماژی دده ته هندی، کو دیاردا توندوتیژیا د زمانیدا هه یه و د ناخفتنا قوتابیانین قوتابیانین باژیری زاڅو د دهیته دیتن. فه کوله ران د فینا بریگا نه فی گریمانی ناستی توندوتیژیا زمانی لده ف قوتابیانین قوتابیانین بو فه کولینی هاتینه هه لبرارتن بزانیته. سه بارهت په سه ندکرنه نه فی گریمانی هه روه کی ژ دوره نه نجامین هه ردو ته وهرین نیکی و دووی یین پرسیارنامی دیار، توندوتیژیا زمانی لده ف قوتابیانین باژیری زاڅو ب پیژه یه کا نافجی (هنده ک جارن) هه یه، نه فه زی نه وی چه ندی دگه هینیت، کو گریمانا نیکی دهیته په سه ندکرن.

د نه نجامین خشتی (1) یدا دیار دبیت د برسقین قوتابیاندا سه بارهت برگیڼ ته وهری نیکی جیاوازی هه ی، کو توندوتیژیا زمانی دنا فبه را قوتابیان بخو دایه، به لی بلندترین پیژه ل برگا چاری هاتیه تومارکرن، کو نافه ندی ژمیږی نه وی برگی (2.795) پیژه یا سه دی دکه فیهته (%86.3) و کیمترین پیژه یا برگا یا نه فی ته وهری ژ، برگا چه فیتیه، کو نافه ندی ژمیږی نه وی برگی (1.536) پیژه یا سه دی دکه فیهته (53.2)، ب شیوه یه کی گشتی دوره نه نجامین نه فی ته وهری بوچوونا (هنده ک جارن) د نه فی ته وهریدا ب پلا نیکی دهیت، واته دشین بیژین توندوتیژیا زمانی دنا قوتابیانین باژیری زاڅو د ب پیژا مامناوند دهیته تیښنیکرن و هه یه.

خشته 5: نه نجامین تاقیکرنا تائی یا جوړی توندوتیژیا سه مپلا فه کولینی لدویف بگوړی نفشی

نرخی-پ p-value	پلا نازادی Df	نرخی تائی t-test	لاده ری پیغه ری SD	نافه ندی ژمیږی Mean	په گهن	جوړی توندوتیژیا
0.118	180.254	1.571	0.28816	2.1770	نیر	توندوتیژیا زمانی گریډای قوتابیان
			0.23300	2.1230	می	
0.007	238.943	-2.707	0.31786	1.7374	نیر	توندوتیژیا زمانی گریډای
			0.38987	1.8586	می	ماموستای لگه ل قوتابیان

نرخی تائی و پلا نازادی یین هاتینه راستغه کرن ژبه رکو جیاوازی (variance) نه وکه هه ف بوو.

(0.007) به، واته نرخی تائی گرنگیا ناماری هه یه د ده می توندوتیژیا زمانی گریډای ماموستای لگه ل قوتابی د ناستی ده لاله تی (0.05) دا. هه روه کی دیار ژ نافه ندی ژمیږی یی قوتابیانین نیر

وه کی دیار د خشتی (3) دا نرخی-پ (0.118) ه واته نرخی تائی گرنگیا ناماری نینه ناماژی دده ته هندی، کو توندوتیژیا زمانی گریډای قوتابیان دنا فبه را قوتابیانین نیر و میدا نینه، به لی نرخی-پ

- (9) شلیز په سوول بهرنجی: 2011: 63-64.
- (10) بهزاد رهبر و دیگران: 1391: 137.
- (11) پیشکوهت مهجید محمد: 2013: 106.
- (12) نژیار ندریس نه مین: 2012: 64.
- (13) هه مان ژیدهر: 70.
- (14) هیمن عهبدو لحمید شه مس: 2006: 47.
- (15) پیشکوهت مهجید محمد: 2013: 66.
- (16) (Gay: 1997: 1), (garver; 2012: 2-4).
- (17) مراد موهور: ب.س: 4.
- (18) (ریحانی الزهره: 2010: 51)، (فوزی بن احمد دریدی: 2007: 140)، (عبدالله بن ابراهیم العصمانی: 1433-1434: 26).
- (19) (السید محمد العکور: 2006-2007: 5) (فتیحه مهدی بلعسله: ب.س: 1).
- (20) زینب عبدالله محمد: 2005: 21.
- (21) هه مان ژیدهر: 18.
- (22) صباح عجرود 2006-2007: 16.
- (23) عید هنی الرشیدی: 2012: 6.
- (24) اسماء مصطفی محمد النحرای: ب.س: 1.
- (25) (عید هنی الرشیدی: 2012: 32)، (اسماء مصطفی محمد النحرای: ب.س: 6).
- (26) (عید هنی الرشیدی: 2012: 33)، (فوزی بن دریدی: 2003-2004: 115).
- (27) زینب عبدالله محمد: 2005: 89.
- (28) (عید هنی الرشیدی: 2012: 33)، (اسماء مصطفی محمد النحرای: ب.س: 6).
- (29) عبدی سمیره: 2010: 108.
- (30) ماجد یوسف داوی: ب.س: 14.
- (31) یامن سهیل مصطفی: 2009: 130.
- (32) بن ققه سعاده: جوان/ 2014: 88.
- (33) فاطمة المغربی واخرون: 2009: 2.

7. لیستا ژیدهران

1.7. ب زمانی کوردی

- بارزان کمال حسن. (2008). ره هنده کومه لایه تیه کانی توندوتیژی سیاسی (لیکولینه وهیه کی میدانیه له هریمی کوردستان-عیراق). نامه ی ماستر. زانکوی سه لآحه ددین. هه ولیر.
- پیشکوهت مهجید محمه د. (2013). ره گه زله روانگه ی زانستی زمانی کومه لایه تیه وه. نامه ی ماستر. زانکوی سلیمانی. سلیمانی.
- سروه خدر حمد. (2014). سیبهری واتایی له زمانی شیعردا. نامه ی ماستر. زانکوی سه لآحه ددین. هه ولیر.
- شلیز په سوول بهرنجی. (2011). "لایه نی هه ست دهرپین له زمانی کوردیدا (جنیودان) به نمونه " کوڅارا نه کادیمی. ژماره 19.

(1.737) بهلی یی قوتابیین می (1.858)، واته تا رادده یه کی توندوتیژی زمانی گریډای ماموستای لگه ل قوتابی ل قوتابخانین کچ پتره. واته ته وهری دووی ژ گریمانا دووی کو توندوتیژی زمانی گریډای ماموستای لگه ل قوتابییانه و بتایبهت ل قوتابخانین کچان، نه ق ته وهره دهیته په سه ندکرن.

4. نه نجام

- لدوماهی نه م گه هشتینه نه فان نه نجامان:
- توندوتیژی زمانی د ناف قوتابیین قوناغا ناماده یی ل قوتابخانین باژیری زاڅو، ب پیژه یه کا مامناوهند هه یه.
  - توندوتیژی زمانی کارتیرونه کا نه ریڼی لسه ر جفاکی بگشتی و ماموستا و قوتابی بتایبهتی دکته.
  - لدویف بگوری نفشی کارتیرونه کا نه ریڼی و دیار د نه نجاماندا هه بوو، واته توندوتیژی زمانیا ماموستا ل بهرامبه ر قوتابیین کچ بکاردهینن ژ قوتابیین کوڅ پتره.

5. راسپارده

- پشتبسته ستن لسه ر شیوازی هاندانا مه عنه وی وه کی ستایشکرنا قوتابیان و هاندان و هاریکاریکرنا قوتابیین سه رکه قتی ژلایی ماددیقه هه تاکو وه ل هه فالین نه وان بکه ن چافلنکران یان لاساییا وان قوتابیین سه رکه قتی بکه ن .
- ب نه رمونیانی سه رده ری لگه ل قوتابیان بهیته کرن، چونکی نه و نه رمونیانی دی حه زژنکران و که یفخوشیی په یداکته، زاووک د ژینگه هه کا خوڅدا دی گه شه کته و دی هاریکاریا نه وی د داهینان و هزرکرنیدا که تن، هه روه سا نه وی قوتابی ژ ترس و دوودی و تیکدان دی دویر نیخیت.
- هنده ک ماموستایین تایبهت ب کاری پراویژکاری (ماموستایین بواری دهرونی - سایکولوژی) ل قوتابخانیه بن ب ماره ما چافدیریا قوتابیان و ناراسته کرنا په فتارین نه وان و چاره سه رکرنا ناریشین نه وان نه گه ر هه بن .

6. په راویز

- (1) حسنین توفیق: 1999: 21.
- (2) سهیل مقدم: جوان 2012: 376.
- (3) بارزان کمال: 2008: 14.
- (4) مامنیه سامیه: 2014: 199.
- (5) عارف حیو: 2008: 112-113.
- (6) کنیر عبدالوللا: 2007: 22.
- (7) ربی ششتاوی: 2015: 1.
- (8) نژیار ندریس نه مین: 2012: 62-63.

عبدى سميرة. (2010). الضغط المدرسي و علاقته بسلوكات العنف و التحصيل الدراسي لدى المراهق المتمدرس (17-15) سنة. رسالة ماجستير. جامعة مولود معمري. بجاية .

عيد هني الرشيدى. (2012). انماط الادارية التى يمارسها مديرو المدارس الثانوية في دولة الكويت و علاقتها بمستوى عنف الطلابي من وجهة نظر المعلمين. جامعة الشرق الاوسط. الكويت .

فتيحة مهدي بلعسله. (ب.س). امكانية تطوير مهارات مستشاري التوجيه من اجل التعامل مع سلوك العنف - السلوك العدواني لدى تلاميذ المراهقين من المستوى المتوسط. جامعة مولود معمري. تيزي وزو. <http://manifest.univ-ouargla.dz>

فوزي بن احمد دريدى. (2007). أ. العنف لدى تلاميذ الثانوية في المدارس الثانوية الجزائرية. جامعة النايف العربية للعلوم الامنية. الرياض. فوزي بن احمد دريدى. (2003 - 2004). ب. العنف في المرحلة الثانوية في الجزائر. جامعة باجي مختار. عنابة.

ماجد يوسف داوي. (ب.س). " العنف ضد الطفل و انعكاسه على مفهوم الذات ". majeddawe@hotmail.com

مامنية سامية. (2014). "بنية النظام التربوي الجزائري المعاصر و علاقته بانحراف التلاميذ - دراسة ميدانية بعدة ثانويات بمدينة القائمة". مجلة البحوث و الدراسات الانسانية. العدد8. ص199.

مراك موهوب. (ب.س). لغة العنف و عنف اللغة. جامعة السلطان مولاي سليمان. كلية الآداب و العلوم الإنسانية. بني ملال. mawhoub63@hotmail.com

يامن سهيل مصطفى. (2009). العنف الاسري و علاقته بالتوافق النفسي لدى المراهقين. رسالة ماجستير. جامعة دمشق. كلية التربية. مدينة دمشق.

3.7. ب زمانى فارسي

بهزاد رهبر، بهروز محمودى بختيارى و گيتى كريم فانلوى. (زستان 1391). واصله جنسيتى و قطع گفتار. بررسى جامعه شناختى زبان. فعلنامه بروهش هاى زبان و ادبيات تطبيقى. ش4 (پيايى 12).

4.7. ب زمانى نينگليزى

newton garver (2012). WHAT VIOLENCE IS research . <http://www.newtongarver.com/?q=node/42>.

William C. Gay, 1997. "The Reality of Linguistic Violence against Women." Gender Violence. research, New York: http://www.philosophy.uncc.edu/wcgay/publing_vioagwomen.htm#_ednref1; New York University Press:467-473.

William C. Gay. Linguistic Violence. report. New York:

http://www.philosophy.uncc.edu/wcgay/publing_vio.htm.

شيلان ردهيم ئبراهيم. (2004). شتوازى قسه كردنى ژن له زمانى كورديدا (ليكوئلينه وهيكى ليكسيكى و سينتاكسيه). نامهى ماستر. زانكوئى سليمانى. سليمانى.

عارف حيتو. (2008). "هفته يا نه هيلانا توندوتيزيى". گوڤارا مه تين. ژماره 175.

كنير عه بوللا. (2007). توندوتيزيى وه زيفى دژى ژنان له فه زمانه حكوميه كاندا. ده زگاى چاپ و په خشى سه ردهم. چاپى يه كه م. سليمانى.

نژيار ئدريس ئه مين. (2012). تابو د زمانى كورديدا (گوڤه را به دينى وهك نموونه). ناما ماستر. زانكوئى دهوك. دهوك .

هيمن عه بولحه ميد شه مس. (2006). شتواز و ده برين له بوته كو مه لايه تيه كاندا. نامهى ماستر. زانكوئى كويه. كويه .

2.7. ب زمانى عه رهبى

اباء محمد الدريعي. (20 - 22 / 11 / 2014). العنف المدرسي و اثره على التحصيل الدراسي و سلوكي للطفل. اعمال مؤتمر الدولي السادس. الحماية الدولية للطفل. طرابلس .

اسماء مصطفى محمد النحراوي. (ب.س). بحث عن الاسباب التى تدفع التلاميذ للعنف و الشغب داخل المدارس. جامعة طنطا .

بن قفة سعاد. (جوان / 2014). " صورة عنف المدرسي في الصحافة المكتوبة". مجلة العلوم الانسانية والاجتماعية. العدد 15.

حسين توفيق ابراهيم. (1999). ظاهرة العنف السياسي في النظم العربية. مركز دراسات الوحدة العربية. بيروت.

ربي ششتاوي. (١١ أغسطس ٢٠١٥). تعريف - العنف، تاريخ الوصول 21/12/2015 <http://mawdoo3.com>

ريحاني الزهرة. (2010). العنف الأسري ضد المرأة و علاقته بالاضطرابات السيكوسوماتية. رسالة ماجستير. جامعة محمد خيضر. بسكرة - جزائر.

زينب عبدالله محمد. (2005). دور البيئه المدرسية في سلوك العنف (دراسة ميدانية في مدينة بعقوبة _ محافظة ديالى). رسالة ماجستير. جامعة بغداد. بعقوبة _ ديالى .

سهيل مقدم جوان. (2012). "من اجل استراتيجيه فعالة في مواجهة العنف الاجتماعي". مجلة العلوم الانسانية والاجتماعية. جامعة وهران - الجزائر. العدد الثامن .

السيد محمد العكور. (2006-2007). الدليل الوقائي لحماية الطلبة من العنف و الاساءة. وزارة التربية و التعليم. المملكة الاردنية الهاشمية - الاردن .

صباح عجرود. (2007). التوجيه المدرسي و علاقته بالعنف في الوسط المدرسي حسب اتجاهات تلاميذ المرحلة الثانوية. رسالة ماجستير. جامعة منتوري - قسنطينة. ولاية أم البواقي .

عبدالله بن ابراهيم العصماني. (1433 - 1434). العنف المدرسي و علاقته بالنمو الاخلاقي لدى عينة من طلاب المرحلة الثانوية بتعليم محافظة الليث. رسالة ماجستير. جامعة أم القرى. السعودية .

العنف اللغوي لدى طلاب المرحلة الاعدادية في مدينة زاخو

ملخص:

العنف اللغوي في المدارس يتألف من عدد الالفاظ و التعابير السيئة من قبل الطلاب فيما بينهم او ما بين المدرس و الطلاب وفي اغلب الاحيان يؤدي الى سلوكيات غير متوقعة. هذا البحث يحاول ايجاد نسب في مستوى العنف اللغوي ما بين الطلاب المرحلة الاعدادية في مدينة زاخو، وكذلك التحديد العوامل و الاسباب المؤدية لهذه الظاهرة، وكذلك ما هو الطرق لعلاج و الوقاية لغرض التقليل من هذه الظاهرة داخل المدارس. يتضمن هذا البحث فرضيتين، الفرضية الاولى يتضمن العبارات التالية يوجد ظاهرة العنف في اللغة و هل يوجد في حديث الطلاب داخل المدارس في مدينة زاخو. الفرضية الثانية والذي تدل على وجود العنف اللغوي وعلاقة ارتباطه بالجنس الطالب.

لجمع بيانات البحث تم الاعتماد على توزيع الاستبيان على الطلاب ومن ثم جمعهم و تحليلهم عن طريق برامج (SPSS). من الجدير بالذكر ان عدد عينة البحث كانت (253) طالبا من ذكرا و انثى. وكذلك تم الاعتماد على المقاييس الاحصائية الاتية 1/ تحليل التباين الاحادي (One-way ANOVA) 2/ الاختبار التائي (t-test) 3/ مقياس ليكارت.

بعد ما ادخلت البيانات العملية من الاستبانة على برامج (SPSS) ومن ثم تحليل نتائجها احصائيا، الفرضية الاولى تم قبولها وكذلك محور من الفرضين الثانية تم قبولهم، والذي يتضمن مما سبق على انه متغير الجنس له تاثير ايجابي على النتائج.

الكلمات الدالة: العنف المدرسي، العنف اللغوي، الالفاظ، التعابير السيئة.

Linguistic violence between student's in preparatory school in Zakho city

Abstract

Linguistic violence in school consists of number of wrong speech between students themselves or between teacher and students. As a result, it may be lead to unexpected behavior .This research attempt to find the level of linguistic violence between student's in preparatory school in Zakho city. In addition, to determine the factor and causes that led to this phenomenon. Moreover, the approach that determines the solutions and how to protect against this phenomenon. For a purpose, lower linguistic violence indoor school. This research includes tow hypotheses. The first one is about the existence of linguistic violence between student's speech. The second hypothesis is about the relation between linguistic violence and gender. Collection of data were based on the distribution of questioner over students, and then collect and analysis them by (SPSS) program. Number of research sample was (253) students from male and female. The following statistical instrument were used 1/ one-way ANOVA 2/ t-test and 3/Likert measurement .The practical data from questioner are inserted to SPSS program. The data are analyzed statistically. The first hypothesis is accepted and one pivot from the second hypothesis is also accepted. And all other hypothesis is rejected at confidence level 0.05.

Keywords: Linguistic violence, wrong speech, unexpected behavior.